

багатьма територіями на північному заході, Швеція втратила свої позиції в Балтійському регіоні. Російська імперія зміцнила свою позицію як ключовий гравець у північній частині Європи.

Література

1. Бондаренко О. 8 липня 1709 року відбулася Полтавська битва. URL: <https://ridna.ua/2020/07/8-lypnya-1709-roku-vidbulasya-poltavska-bytva/> (дата звернення 14.11.2023).
2. Чухліб Т. Полтава. Український рахунок. Український тиждень : веб-сайт. URL: <https://tyzhden.ua/History/231994> (дата звернення 14.11.2023).
3. Чухліб Т. Шлях до Полтави: Україна і Росія за доби гетьмана Мазепи. Київ: Наш час, 2008. 263 с.
4. Шурхало Д. Від Конотопа до Полтави: як за 50 років змінилася військова потуга Гетьманату. *Радіо Свобода* : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30040671.html> (дата звернення 14.11.2023).

РОЛЬ ФЕДОРА САВИЧА У МУРУВАННІ ТРОЇЦЬКОГО СОБОРУ В ГЛУХОВІ

Вадим Гриценко

Науковий керівник:

Андрій Гриценко

Родина Савичів відома перш за все завдяки діяльності двом генеральним писарям – Саві Прокоповичу та його сину Семену Савичу. Однак і їх нащадки, хоча й не входили до складу генеральних старшин, але також залишили певний слід в історії нашої держави.

Зокрема, онуки Семена Савича і надалі поєднували їх козацько-старшинський рід з не менш відомими прізвищами Ханенків та Якубовичів. Зокрема, у його сина **Федора Семеновича** з дружиною Настасією Петрівною (бл. 1703 - ?) було два сина Федір (? - 1768 – раніше 1778) та Петро (1729 – ран. 1772). Старший Федір Федорович народився в 1718 році в селі Ведмеже на Роменщині. Універсалом від 2 травня 1750 р. за служби прадіда, діда і батька (прадід Сава Прокопович – писар суду генерального, потім суддя генеральний, дід Семен Савич – теж писар генеральний до смерті, батько Федір Савич – бунчуковий товариш) спільно з братом Федоромотримав чин бунчукового товариша. Був присутній у Генеральному військовому суді. Абшитований в 1768 р. [12; 13].

Він вдало одружився на донці генерального осавула Марії Яківні Якубович (1730 – 1778 – ран. 1790). **Якубович Яків Дем'янович** (? – жовтень 1758) – у **1741 р.** генерал-аншеф і лейб-гвардії підполковник Кейт запропонував Генеральній військовій канцелярії призначити його з бунчукового товариша **генеральним осавулом** на місце померлого Мануйловича. 14 січня 1741 р. він приніс присягу [13, с. 232].

Хоча, **Федір Федорович Савич** більше уславив себе як відомий архітектор. Його вчителем був Андрій Васильович Квасов, що сформував першу українську

школу архітектури. Глухівський дослідник Валерій Белашов називає її Глухівською [2, с. 67]. Зокрема, у 1766 році він навчався у А. В. Квасова [17, с. 4].

Першим його творінням, правда в співавторстві з своїм вчителем та М. Мостипановим, став величний Троїцький собор в Глухові. На жаль радянська номенклатура його не вберегла для нащадків. Тепер на його місці знаходиться автовокзал та чотирьохповерховий будинок по вулиці Терещенків. Трагічною була й історія його будівництва.

Договір на будівництво було підписано ще в 1720 році. Але зводити його почали лише через 24 роки. Час втрачався через брак коштів. Адже собор, що задумувався як головний, в столиці Лівобережної України мав надвеликі розміри: *«должина той церкви межи стен 15 сажен трехаршинных, ширина межи стен 7 сажен трехаршинных; вышина от фундаменту до свода сажен 9... А чертеж и пропорцию, як соизволит г. гетман... (тобто Іван Скоропадський – Авт.) А за вышеописанное строение церкви взятии 750 рублев»* [1, с. 276; 18, с. 40].

В нашій метричній системі це означає, що висота храму сягала більш як 19 метрів, довжина майже 32 метри і ширина близько 15 метрів [2, с. 111].

Але справа довгий час не рухалась. Будівництво починалось і зупинялось. В 1744 році вирішили розширити собор [19, с. 118]. Але через чотири роки в пожежі погоріли всі дерев'яні риштування та кріплення. Через це впали на підлогу аркади й склепіння. Два роки ніхто нічого не робив.

При цьому виникало багато проблем. В 1759 році при зведенні зводів і куполів на собор впала дзвіниця і розколола його навпіл [2, с. 111]. На довгий час будівництво було зупинено.

В 1765 році вже при Петру Олександровичу Румянцеву-Задунайському (1725 - 1796) з'являється відомий архітектор Андрій Васильович Квасов. Він склав план та визначив потрібну кількість матеріалів на завершення робіт. Хоча в Глухів бував рідко, розриваючись між Батурином і Козельцем та іншими містами України.

Тому будівництво велета повільно рухалось. До того ж, наприкінці 1772 року А. Квасов захворів і через деякий час помер. **Керувати будівництвом Троїцького собору починає Федір Савич**, який повинен був закінчити будівництво «по імеющомуся на то плану» [15 с. 82; 18, с. 40].

Однак він всіляко відмовляється від керівництва будівництвом. Очевидно, головною причиною такої невпевненості була молодість архітектора. Тому 17 березня 1778 року Румянцев наказує запросити до Глухова російського архітектора Олексія Гавриловича Яновського (1739 - ?). Він зобов'язався добудувати генерал-губернаторський будинок та Троїцький собор, складати плани та фасади всіх казенних кам'яних та дерев'яних, що мали бути побудовані на Україні, та наглядати за казенними цегляними заводами в Глухові. В цій роботі йому допомагав учень архітектури **Федір Савич** [16, с. 4].

Будівництво йшло повільно, не вистачало матеріалу. Багато втрат принесла друга велика пожежа, що сталась в 1784 році. Знову погоріли всі дерев'яні кріплення та риштування. А від так знову впало склепіння і постраждало склепіння. Роботу треба було проводити знову.

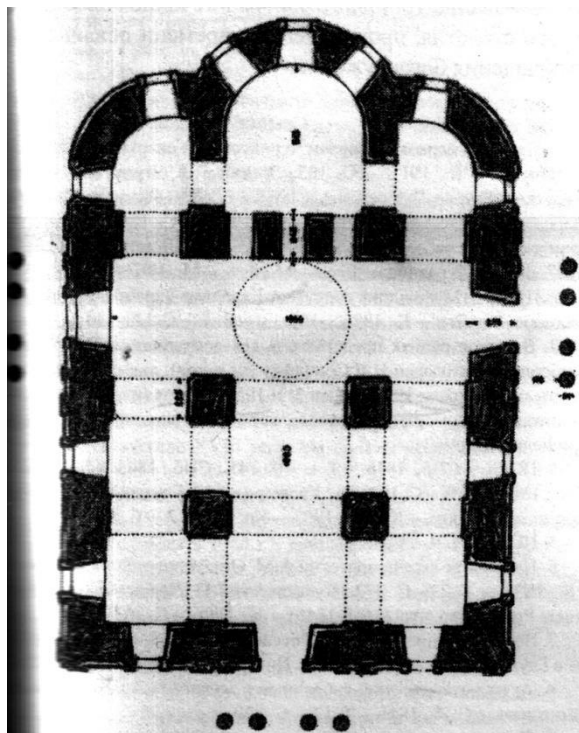
Склалась так доля, що Федору Федоровичу довелось докласти своїх рук до руйнування церкви де була похована його бабуся та близькі родичі, про що ми говорили раніше. Цегла з родової усипальниці Савичів Михайлівської церкви пішла на добудову Троїцького собору [1, с. 277; 2, с. 111].

На рубежі століть величому будівництву вже нестоличного Глухова стали допомагати російські імператори. В 1791 році 10 тисяч рублів надала Катерина II, а в 1800 році царський уряд направив в Глухів ще 13 тисяч рублів, що пішли на оздоблювальні роботи та благоустрій території [18, с. 41].

В решті решт в 1799 році собор було освячено. Будівництво тривало майже століття. Хоча собор проіснував не набагато більше.

Висока чотирьохъярусна дзвіниця була знесена ще при першій хвилі боротьби з релігією в 1930 році. Собор простояв трохи більше. А в травні – на початку червня 1962 року, за рішенням обласної та міської влади собор протягом декількох днів було підірвано [2, с. 112; 10, с. 79]. Не допомогло навіть звернення відомого українського поета Максима Рильського.

Собор довго не піддавався свої руйнівникам XX століття. За обміром В. Мойсеєнка та Н. Новаківської, що проводився в 1950 році розміри собору сягали

25 та 35 метрів, з масивними стінами завтовшки 2,35 метри. Головний собор Глухова сягав в висоту 36 метрів [18, с. 41 - 42].

В 1766 році за проектом А. Квасова почалось зведення будинку Малоросійської колегії – службової резиденції генерал-губернатора Румянцева. Його сучасники ще називали восьмим дивом світу.

Центральна частина будинку сягала довжини 113 метрів, що навіть трохи більше довжини сучасної глухівської стометрівки де він і був розташований приблизно на місці будівлі сучасного професійно-педагогічного коледжу Глухівського педуніверситету імені О. Довженка та центрального гастроному. Дві бокові частини цього будинку мали довжину 49 та ширину 15 метрів кожна [2, с. 68].

Федір Савич брав участь у розробці проекту і сам безпосередньо керував внутрішнім оформленням будівлі, яка складалась з 250 кімнат. Корпус колегії був двоповерховим, П-подібним у плані, з триповерховою центральною частиною. Опоряджувальні роботи під керівництвом Федора Савича тривали до 1782 року [3, с. 261].

Вдало поєднуючи архітектуру класицизму і бароко, споруда справляла величезне враження. Але вже скоро вона загинула в страшній пожежі 1784 року [18, с. 45].

Найбільш повний художній опис зовнішнього вигляду Малоросійської колегії дав уродженець містечка Вороніж Глухівського повіту, видатний український письменник, історик, фольклорист і етнограф **Пантелеймон Олександрович Куліш** (1819 - 1897). У творі «Михайло Чарнышенко, или Малороссия

восемьдесят лет назад» (1842) він писав *«Над глибокими нішами, - в яких поважно розставлені були величезні Міневри, Феміди, Марси, стародавні оратори й філософи, по сусідству з вусатими гетьманами в довгих жупанах і широких горностаєвих мантіях, - красувались в різноманітних групах малоросійські військові клейноди, перемішані з купідоновими луками і колчанами, з лірами Аполлона і Меркурійовими жезлами... В інших місцях - стародавні мечі з пташиною голівкою на держалні, довгі мушкети та бойові клепа козацькі в лаврах стояли обіч з грецькою арфою, бичачою головою та тризубцем Нептуна (чи б пак державного символу України – автор), завітчані й перевиті силою квітів серед яких український соняшник був на першому місці. Тут нічого не було забуто: вибагливий український архітектор вирішив збудувати будинок усім землякам своїм на диво й виснажив усю свою винахідливість, щоб його прикрасити. Прапори, бунчуки, шаблі, римські шоломи, козацькі шапки, панцирі, ковші, змії, винизані гостряками булави, птахи,*

півмісяць і зірки вінчали капітелі колон і пілястр, оточували вікна, висіли фестонами, спліталися в гірляндах, повзли по карнизу і під карнизом. Два запорожці з довгими чубами (на головному фронтоні) тримали величезний щит, на якому був герб України - козак з усією зброєю і в заломленій набакир шапці. Але все це було розташоване з таким пречудесним смаком, з такою неочікуваною сміливістю і дикою строкатістю, що не хочеться вірити, щоб чиясь голова трудилася над сортуванням цих елементів...» [11, с. 4; 14, с. 103-104].

Проте, на думку відомого знавця українського бароко Ф. Ернста, цей опис стосується будинку першої Малоросійської колегії.

Також видатним архітектурним творінням О. Квасова стала садово-паркова резиденція президента П. О. Рум'янцева, створена у 1767- 1768 рр. Вона розташовувалась на правому березі озера Чернеча гребля. Це був перший відомий в Україні, створений на засадах класицистичної регулярності палацово-парковий ансамбль [2, с. 69].

Частина одного із палацових флігелів збереглася до нашого часу. До ансамблю також входили численні прибудови, церква Різдва Богородиці, яка стояла на невеликому узвишші, оранжереї, парки, басейни, канали з укріпленими берегами і пристанню. Садово-паркова резиденція була найкрасивішою частиною міста.

Отже, діяльність видатних українців, зокрема, козацько-старшинського роду Савичів стала визначною для розвитку українського мистецтва другої половини XVIII століття.

Література

1. Архиепископ Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Чернигов : Губернская типография, 1873. Кн. 7. 1018 с.
2. Белашов В. І. Глухів – столиця Гетьманської і Лівобережної України. Глухів : Глухівська районна типографія, 1996. 145 с.
3. Вечерський В. В. Гетьманські столиці України. Київ: Наш час, 2008. 320 с. (Сер. «Невідома Україна»).
4. Гриценко А.П. Втрата впливовості Савичів у 1720-1740-ті роки як результат наступу російських вельмож на права української старшини. Сіверщина в історії України. Зб. наукових праць. Вип. 9. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2016. С. 244 – 248.
5. Гриценко А. П. Вплив роду Савичів на історію України XVIII століття. Краєзнавство: науково-методичний та практичний аспекти. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 – 16 червня 2011 р., м. Суми). / Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Суми РВВ СОШПО, 2011. С. 35 – 38.
6. Гриценко А. До питання генеалогії роду Савичів. Історія в сучасній школі : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України. К. : Пед. преса, 2013. № 4 (140). С. 39 - 44.
7. Гриценко А. П. До питання генеалогії роду Савичів. Сіверщина в історії України. Зб. наукових праць. Вип. 5. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2012. С. 195-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviiu_2012_5_45
8. Гриценко А. П. Родина Савичів – натхненники Сіверщини. Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. Випуск 4. – Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2011. С. 184 – 189. URL:

<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75611/45-Hrytsenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 11.11.2023).

9. Гриценко В. Значення посади генерального писаря для діяльності представників козацько-старшинського роду Савичів. *Студентські історичні студії*: зб. наукових праць студентів. Випуск 9. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. С. 29 - 35. URL: <https://drive.google.com/file/d/1mvp2gjp78AgCHfcanqVJLQ9ZINSpCtYy/view> (дата звернення: 11.11.2023).

10. Звагельський В. Б. Глухівський Троріцький Собор. *Сумський календар*97. Науково-популярне видання / Під загальною редакцією В. О. Садівничого*. Суми: Собор, 1996. 118 с.

11. Кривко Я. Зв'язки П. О. Куліша з Глухівщиною. *Народна трибуна*. 1969. № 94 (6802). 7 серпня. С. 4.

12. Кривошия В. В. Національна еліта Гетьманщини (персональний склад та генеалогія: 1648-1782 рр.). Київ : ІПіЕД НАНУ 1998. Ч. 1. 269 с.

13. Кривошея В. В., Кривошея І. І., Кривошея О.В. Неурядова старшина Гетьманщини. Київ: «Стилос», 2009. 431 с.

14. Кулиш П. Собрание сочинений. Т. 5. Санкт-Петербург, 1910. 379 с.

15. Пуцко В. Г. Троицкий собор в Глухове. Сіверщина в історії України : зб. наук. праць: Матеріали сьомої науково-практичної конференції (23-24 жовтня 2008 р.). Суми: Вид. будинок «Еллада», 2008. 227 с.

16. Пуцько В. Архітектор О. Г. Яновський. *Народна трибуна*. 1967. № 86 (5998). 15 липня. С. 4.

17. Терлецький В. Архітектура Глухова 18 століття. *Народна трибуна*. 1965. № 94 (5694). 5 серпня. С. 4.

18. Ткаченко В. Ю. Православна Глухівщина: Історико-культурна спадщина Глухівського краю. Вид. друге, перероб. і доп. Глухів: РВВ ГДПУ, 2006. 256 с.

19. Ткаченко В. Ю. Собор гетьманської держави. *Сіверянський літопис*. 1995. № 4. С. 118 - 119.

ВНЕСОК О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО У ДІЯЛЬНІСТЬ ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА НЕСТОРА-ЛІТОПИСЦЯ

Діана Гринь

Науковий керівник:
Андрій Гриценко

На зламі ХІХ-ХХ століть в Україні, особливо в містах, відбулося значне піднесення історичної науки і наукової спільноти. Заснування різних історичних наукових товариств, часописів, археографічних комісій та музеїв свідчило про високий рівень розвитку тодішньої української історіографії та її самодостатність.

Такі наукові об'єднання, як Історичне товариство Нестора-літописця (далі - ІНТЛ), Історико-філологічне товариство при Харківському університеті, Наукове товариство імені Тараса Шевченка (далі - НТШ), інші часописи та журнали (наприклад, «Киевская старина»), археографічні комісії та музеї стали важливими